

ВИШЕЗНАЧНОСТ И СИНТАГМАТСКИ ЛЕКСИЧКИ ОДНОСИ КАО ИЗВОР ВЕРБАЛНОГ ЈЕЗИЧКОГ ХУМОРА У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Апстракт: Овај рад се бави полисемијом и синтагматским лексичким односима као изворима хумора у оквиру вербалних језичких шала. Користићена је компаративна метода и субјективна техника контрастивне анализе како би се извршио систематски преглед и анализа шала српског и енглеског језика у којима су вишезначност и синтагматски односи извори хумора. Подаци добијени бројчаном анализом оба корпуса су упоређивани у циљу откривања степена размимолажења контрастираних језика. Овакво међујезичко контрастивно проучавање извршено је произвољним избором шала у писаној форми са српскохрватског, односно британског и америчког говорног подручја. Закључено је да је 85,71% свих поткатегорија остварено у оба језика, наравно, усљед универзалне природе механизма полисемије и синтагматских односа, што доказује свеобухватност лексичног хумора када су у питању истраживани феномени. Наиме, фразни глаголи, колокације, идиоми или, рецимо, семантичка сродност више различитих значења лексема су појаве својствене свим језицима свијета. Типолошка разнородност контрастираних језика и произвољан избор грађе узроковали су да само 14,28% поткатегорија остане неостварено у једном од језика. Исто тако, полисемија и синтагматски лексички односи представљају веома плодне механизме хумора у оба језика будући да чине 43,66% енглеског, односно 44,54% српског корпуса (вишезначност чини 23,66% енглеског, односно 28,03% српског корпуса, а синтагматски односи 20% енглеских и 16,51% српских примјера). Тиме је доказана кључна улога двосмислености у језичком хумору на лексичком нивоу, јер се полисемија и синтагматски односи ослањају на овај феномен као окидач хумора.

Кључне ријечи: вербални језички хумор, вишезначност, лексема, синтагматски лексички односи, шала.

Увод

У овом раду бавићемо се феноменом хумора, тачније, вербалним језичким шалама на нивоу лексема. Иако усљед његове тајанствене и неопипљиве природе општа дефиниција готово и да не постоји, хумор се

* cecavuk119@gmail.com

најчешће описује као „нешто што наводи особу да се насмије или осмјехне“ (Рос [Ross], 1998, р. 1)¹, то јесте као појава доста широког опсега која укључује било који догађај или објекат способан да изазове смијех и да забави (Атардо [Attardo], 1994, р. 4). Наше истраживање имаће у својој основи искључиво језик као извор хумора, док је невербални хумор, који се ослања на визуелне ефекте (слике и језик тијела), изван нашег поља истраживања. Наглашавамо, није сваки облик вербалног хумора значајан за овај рад. Само они видови хумора који се постижу манипулацијом и специфичном употребом језичких облика, а који нису условљени социолошким и културолошким чиниоцима, сматраће се језичким у правом смислу те ријечи. Даље, у оквиру вербалног хумора издвајају се контекстуално неусловљене шале које би требало разликовати од структурално истовјетног (Ермида [Ermida], 2008, р. 133–134), али контекстуално условљеног ситуацијског (конверзацијског) хумора (Лу [Lew], 1996, р. 20). У оквиру контекстуално неусловљених шала које су и предмет нашег истраживања издвајају се „конзервисане“ шале (енгл. canned jokes) као прототипски облик, затим нешто друкчије од њих *загонетке* (енгл. riddles), *развучене анегдоте* (енгл. shaggy-dog stories) и *реченице-шале* (енгл. one-liners) (Ермида, 2008, р. 133–150). Рад представља приказ само два доминантна механизма од укупно њих осам који учествују у стварању вербалног језичког хумора на лексичком структуралном нивоу. *Лексема се дефинише као најмања независна јединица лексичког система, а обухвата ријечи (или алолексе), то јесте остварења свих њених граматичких облика и значења у контексту (Драгићевић, 2010, р. 35–36), као и фразеолошка проширења (Бугарски, 2003, р. 199).*

Сврсисходност овог истраживачког пројекта је да међујезичким контрастивним проучавањем сакупљених примјера извршимо систематски преглед и анализу феномена вишезначности и синтагматских лексичких односа као извора хумора на нивоу лексеме. Упоредјујући податке добијене бројчаном анализом оба корпуса, покушаћемо открити до којег степена су контрастирани језици слични или различити када су ови механизми у питању.

Наше полазне претпоставке су да у два језика неће доћи до већих колебања када су у питању истраживани механизми хумора. Контрастирани језици биће остварени у већини поткатегорија ова два механизма. Једине разлике могле би се огледати у степену заступљености тих поткатегорија. Даље, као један од прототипа лексичког хумора, вишезначност и синтагматски лексички односи биће међу најзаступљенијим у корпусу, што само свједочи о кључној улози коју двосмисленост има у језичком хумору.

¹ “[...] something that makes a person laugh or smile” (Ross, 1998, р.1). [Аутор користи сопствени превод]

Методологија

Како истражујемо хумор са језичке тачке гледишта, наше истраживање је претежно микролингвистичко. Неизоставна макролингвистичка дисциплина као што је социolingвистика је, исто тако, значајан ослонац нашег истраживања. С обзиром на то да упоређујемо два језика у једном временском раздобљу, наше контрастивно проучавање се може окарактерисати као међујезичко и синхроно. Ради се о независној (двосмјерној) контрастивној анализи која полази из смјера оба језика (<=>), при чему ће енглески језик имати улогу језика А, док ће српски бити језик Б. Коришћена је субјективна техника контрастивне анализе. Оваква техника погодна је за све моделе и омогућава сагледавање језичких појава из више углова. Међутим, она не може бити гаранција да су анализом обухваћене све или већина могућности, а подаци о учесталости јављања одређеног механизма нису увијек валидни.

За корпус смо одабрали шале у писаној форми са српскохрватског, односно британског и америчког говорног подручја. У српском језику одабрали смо неколико штампаних колекција шала (Божић, 2012; Вуковић, 2006; Плаћац, 2002). Са друге стране, енглески корпус се већим дијелом ослањао на одређени број сајтова са којих су примјери шала преузимани. За овај тип вербалног хумора одредили смо се због његове обимности, доступности, неистражености у области контрастивне анализе, али и чињенице да су шале легло вербалног језичког хумора и, самим тим, механизма који су предмет овог рада. У прилог томе иде и чињеница да се наш корпус састоји од 621 пронађеног примјера у оба језика, при чему енглеском језику припада 300, а српском 321 јединица. Група полисемије и синтагматских односа обухвата 274 примјера од којих енглеском језику припада 113 случајева, а српском њих 161.

Резултати истраживања

Будући да смо контрастирали два типолошки разнородна језика, долазило је до очекиваних терминолошких несугласица унутар два језика. Из тог разлога узроци одређених рјешења приликом груписања примјера биће продискутовани у овом одјелку. Направили смо преглед свих категорија које су пронађене у оба или само једном језику како бисмо избјегли непотребна теоријска понављања а која би се могла јавити усљед сличности два језика када је истраживани феномен у питању.

Вишезначност (лексичка полисемија)

Пошто се ради о најрепрезентативнијем представнику лексичког хумора, не изненађује чињеница да је ова систематска језичка појава најучесталија у нашем корпусу (обухвата 23,66% свих пронађених примјера у енглеском корпусу и 28,03% у српском). Прије него што пређемо на конкретне примјере, у неколико ријечи објаснићемо ову лексиколошку појаву. Полисемија се дефинише као „способност лексеме да има више [повезаних] значења“ (Драгићевић, 2010, р. 129). Неизоставни је дио језика због наших ограничених когнитивних способности у односу на број појава које је потребно именовати. У таквим ситуацијама служимо се или полисемијом, асоцијативно повезујући безимени предмет са већ познатим предметом, или деривацијом (Исто, р. 130–131). Језици обилују полисемичним вокабуларом који може створити готово бесконачан број комичних подударња значењских варијанти једне лексеме. Ова категорија укључиваће пунозначне лексеме (којима се лексикологија углавном бави), али и непунозначне, додуше, само семантизоване.

Полисемија семантичких лексема. Овај вид вишезначности обухвата полисемију семантички удаљених значења (два смисла једне лексеме представљена засебним бројевима), али и полисемију семантички блиских значења (значења лексеме су издвојена азбучним редослиједом, али унутар исте нумерације). Поред именица, глагола, придјева, прилога и вишечлане лексичке јединице попут терминолошких синтагми, колокација (један од конституената је полисемичан) и фразних глагола су плодно тло полисемије. Најбројнији је тип полисемије са укупним удјелом од 78,87% у енглеском језику, односно 73,33% у српском. Незанемарљив је број примјера у којима су жаргонизми, као и семе колективне експресије, коришћени за потребе хумора. Погледајмо и како:

а) У оба језика примјећен је значајан проценат (55,35% свих примјера полисемије семантичких лексема у енглеском језику, односно 59,09% у српском) шала у којима је социолингвистички раслојена лексика извор хумора, наравно, у улози секундарног значења полисемантичке структуре.

- (1) Учитељ упита Џимија: „Џими, зашто је твоја мачка данас у школи?“ Џими плачући одговори: „Зато што сам чуо како тата говори мами ‘Појешћу ту *мацу* чим Џими оде данас у школу!’“
<http://www.laughfactory.com/jokes/sex-jokes>²
- (2) Стоји старија жена у препуном аутобусу поред Ивице који

² The teacher asked Jimmy, “Why is your cat at school today Jimmy?” Jimmy replied crying, “Because I heard my daddy tell my mommy, ‘I am going to eat that *p*ssy* once Jimmy leaves for school today!’” <http://www.laughfactory.com/jokes/sex-jokes>

сједи и гледа кроз прозор. Старија жена почне нервозно ударати штапом по поду не би ли овај устао и, након неког времена, обрати јој се Ивица:

- Да сте ставили гумицу на штап [*sic!*] он не би тако лупкао.
- Да је твој тата ставио гумицу [*sic!*] ја бих сада имала гдје сјести. (Божић, 2012, р. 295–296)

Захваљујући чињеници да се у свом примарном значењу инфантизам *pussy* односи на умиљату домаћу животињу (Кембрички рјечник [КР], 2008, р. 1156), а у метафоричком на женски полни орган (Делзал и Виктор [Dalzell & Victor], 2007, р. 521), јасно је како се Џимијев љубимац нашао у школи. Деминутив *гумица* може означавати еластичну материју добијену од каучука (Речник српскога језика [Речник МС], 2007, р. 235), али бака првенствено има на уму *гумицу* као презерватив (Андрић, 2005, р. 43).

б) Секундарно (метафоричко) значење лексеме засновано на „уверењима и представама целе језичке заједнице“ (Драгићевић, 2010, р. 72) може, исто тако, послужити као ефикасан окидач хумора. Са правом Драгићевић напомиње како су семе колективне експресије засноване на „објективно непостојећим својствима“ (2010, р. 73) која се колективно придодају биљкама или животињама. Дакле, можемо говорити о културолошкој условљености оваквих потенцијалних сема (Исто, р. 73).

Погледајмо наведени пар примјера:

(3) Супружници одлазе у ресторан. Конобар прилази њиховом столу како би узео наруџбу.

„Ја ћу узети највећи и најсочнији одрезак који имате“, рече супруг.

„Али господине, шта је са лудом *кравом*?“ упита конобар.

„Ох“, рече супруг, „она ће наручити за себе.“

<http://www.jokes.com/funny-marriage-jokes/0pgm85/mad-cow-concern>³

(4) Пријатељ се жали пријатељу:

– Јучер излазим из меснице, а један пас скочи на мене и однесе ми све [*sic!*] месо!

– Није то ништа. Мени је једна *куја* однијела цијели стан. (Божић, 2012, р. 269)

У примјеру (3) комични ефекат је резултат неуспјешног поистовјеђивања намјераваног значења именичке лексеме *cow* као домаће животиње. Наиме, чињеница да се неугодна жена може ословљавати

³ A husband and wife go to a restaurant. The waiter approaches the table to take their order. “I’ll have your biggest, juiciest steak,” says the husband. “But sir, what about the mad *cow*?” asked the waiter. “Oh,” says the husband, “she’ll order for herself.” <http://www.jokes.com/funny-marriage-jokes/0pgm85/mad-cow-concern>

истоименом лексемом (КР, 2008, р. 324), доводи до погрешног тумачења. По истој логици, способност именице *куја* да у нашој култури означава женку пса, али истовремено и неморалну женску особу (Речник МС, 2007, р. 610), ствара шаљиви раскорак између намјераваног и протумаченог значења.

Полисемија функцијских лексема. Семантизоване функцијске лексеме попут приједлога, модалних глагола или узвика могу, као што ће и наредни примјери показати, послужити као окидачи хумора.

(5) Сара: „Хеј, Марша, зашто не носиш своју бејзбол униформу?“

Марша: „Зато што је мој доктор рекао да *не могу* да играм бејзбол.“

Сара: „Дођавола, давно сам ти то и ја могла рећи!“ (Шалц [Schultz], 2004а, р. 11)⁴

(6) Далматинац с девојком [*sic!*] пролази преко [*sic!*] шибенског моста и каже:

– Једна се љепотица бацила одавде због мене!

– *Из* депресије?

– Ма јок, из Сиња! (Божић, 2012, р. 179)

У примјеру (5) извор хумора је различито тумачење модалног глагола *моћи*. Хадлстон ([Huddleston], 1988; парафразирано код Лу, 1996, р. 41) издваја термине *epistemic* [могућност], *deontic* [дозвола или обавеза], и *subject-oriented* [усресређен на субјекат-способност] као три типа модалности. Очигледно је да се ради о избору између друге и треће категорије, јер се изјава тренера може протумачити као забрана бављења спортом, али и као неспособност Сарине другарице. У српском примјеру дјевојка се распитује за мотиве самоубиства, али сазнаје да је њена претходница родом из Сиња. Не баш релевантан одговор који дјевојка добија последица је полисемичног потенцијала истакнуте лексеме (Речник МС, 2007, р. 446).

Граматикална полисемија. Терминолошке несугласице, без којих се не може замислити ниједно иоле озбиљно контрастивно проучавање, огледају се управо у категорији полисемије на нивоу врста ријечи. У енглеској литератури сматра се видом полисемије, а дефинише се као „случајеви када различите врсте ријечи дијеле истовјетну форму и такође неке од семантичких компоненти“ (Билбија, 2001, р. 81).⁵ У српској лексикологији ствари нису ни изблиза тако једноставне. Лексичко-граматичка полисемија, како је назива Драгићевић (2010, р. 142), није полисемија јер су у питању двије лексеме. Не ради се ни о хомонимији јер, као што видимо из горе наведене дефиниције,

⁴ Sarah: Hey, Marcia, why aren't you wearing your baseball uniform?

Marcia: Because my doctor said I *can't* play baseball.

Sarah: Heck, I could have told you that a long time ago! (Schultz, 2004а, р. 11)

⁵ “[...] the cases of different parts of speech sharing the same form and also some of the semantic components” (Билбија, 2001, р. 81).

појава граматикалне полисемије са собом носи елемент семантичке блискости. Како се ради о конверзији, њено мјесто је у творби (Исто, р. 14). Пошто у српском језику нисмо нашли сличне примјере, наводимо примјер из енглеског корпуса. То је логично с обзиром на плодност ове језичке појаве у аналитичким језицима, што се пак не би могло рећи за синтетичку групу (Бугарски, 2003, р. 173).

(7) Конобару, за колико *дуго* ће моје кобасице бити припремљене / колико *дуге* ће моје кобасице бити? Отприлике осам центиметара.
<http://www.youtube.com/watch?v=i3Yxn2s8r-4>⁶

Примјер (7) илуструје случајеве два повезана значења лексема на нивоу различитих морфосинтаксичких класа. Наиме, лексема *long* може истовремено функционисати и као прилог и као придјев. Према томе, муштеријино питање би се могло односити на количину времена коју је потребно утрошити на припремање кобасица, односно на дужину овог месног производа.

Синтагматски лексички односи

Иако је положај фразеолошких проширења као лексема упитан (исп. Бугарски, 2003; Прћић, 1997; Шипка, 1998; Драгићевић, 2010), она су увршћена у једно овакво истраживање будући да би се само унутар лексичког хумора могла истражити. Мало је вјероватно да би се нашла у фонолошком, морфолошком или неком другом типу хумора. Такође, у свим истраживањима (која су позната аутору овог рада) показало се да су вишечлане јединице дио лексичког хумора. Синтагматски односи подразумевају међусобни семантички утицај лексема у линеарном низу (Драгићевић, 2010, р. 213) и представљају привидно кршење Грајсовог принципа квалитета (Мун [Moon], 1998, р. 193). Дефинишу се према три главна чиниоца: замјењивост (незамјењивост и неизмјењивост дијелова), постојаност (немогућност промјене броја, глаголског времена, вида, стања, класе) и прозирност (значење фразема се не може у потпуности извести из значења појединачних лексема, што повећава њихову метафоричку вриједност) (Прћић, 1997, р. 115). Ови односи чине 20,00% свих примјера у енглеском корпусу, односно 16,51% у српском.

Терминолошке синтагме. У категорију терминолошких синтагми убрајамо вишечлане називе појмова у наукама и струкама на нивоу синтагме (Станојичић и Поповић, 1995, р. 177). Релативно висок степен непрозирности

⁶ Waiter, how *long* will my sausages be? About eight centimetres. <http://www.youtube.com/watch?v=i3Yxn2s8r-4> Напомена: аутор наводи превод намјераваног значења енкодера и протумачене интерпретације декодера (в. примјере [8], [10] и [16])

(удаљавање од принципа семантичке композитивности) који карактерише ове фразеолошке јединице термилошког карактера дјелотворан је окидач хумора.

(8) Бејзбол играч: „Сине, хоћеш ли ми донијети моје рукавице из аута, молим те?“

Син (касније): „Тата, не могу да их нађем!“

Играч: „Гдје си их тражио?“

Син: „У претинцу за рукавице / У претинцу за ситне ствари!“ (Шалц, 2004а, р. 11)⁷

(9) Позове Лала Хитну помоћ и пита:

– Је л’ то *Хитна помоћ*?

Неко из болнице одговори:

– Да.

Лала ће на то:

– Е, мени хитно треба једно 200 евра! (Вуковић, 2006, р. 82)

Опште значење сложенице (у енглеском језику изучавају се као врста именица, те нису дио фразеологије, али су ипак категорија која најближе одговара српским термилошким синтагмама) *glove compartment* могло би се одредити као „мали претинац или полица у предњем дијелу аута, који се користе за чување ситних ствари“ (КР, 2008, р. 611).⁸ Међутим, извођењем значења цјелине на основу семантичких особина појединачних чланова син погрешно закључује како ће тражени одјевни предмет наћи у претинцу за рукавице. Са друге стране, у примјеру (9) термилошка синтагма *Хитна помоћ* се описује као здравствена служба за указивање „што брже лекарске помоћи“ (Речник МС, 2007, р. 1465), те се не користи за пружање новчане или било које друге врсте помоћи.

Двочлани (фразни) глаголи. Оваква врста хибридних лексичких јединица представља спој „једног лексичког глагола и најмање једне партикуле (прилога или предлога), у функцији његовог модификатора“ (Прћић, 1997, р. 127). Категорија глаголских фразних лексема се не издваја у српском језику, али постоје случајеви повратних глагола, као и глагола са рекцијском допуном. Овакве врсте глагола развијају семантичко значење независно од свог парњака без рекцијске допуне, односно свог „неповратног“ парњака. Иако нису термилошки одређене као фразни глаголи, овакве

⁷ Baseball Player: Son, would you please get my fielder’s glove out of the car?

Son (Later): Dad, I can’t find it!

Player: Where did you look?

Son: In the *glove compartment*! (Schultz, 2004а, р. 11)

⁸ “[...] a small cupboard or shelf in the front of a car, used for storing small things” (Cambridge Dictionary [CD], 2008, р. 611).

врсте изазивају хумор на сличан начин као и енглески двочлани глаголи и зато заслужују да се нађу у истој категорији.

(10) С: „Шта је ћелав човјек рекао када је добио чешаљ за рођендан?“

А: „Хвала! Никад се нећу *раздвајати од њега* / Никад нећу *правити раздјељак са њим!*“ <http://thenextweb.com/shareables/2009/10/17/376-oneliners-internet/>⁹

(11) Како је Сизифе?

– А ето, *гура се*. (Божић, 2012, р.9)

У примјеру (10) истакнута конструкција се може схватити као цјелина са јединственим значењем „дати нешто некоме, посебно када то не желиш“ (КР, 2008, р. 1035)¹⁰ или као глагол (*to part* – правити раздјељак) + приједлог (*with* – са) + замјеница (*it* – њим). Као жаргонизам, повратни глагол *гура се* има значење „животарити, [...], сналазити се“ (Андрић, 2005, р. 43). Међутим, узмемо ли примарно значење глагола *гурати* у обзир, Сизифов одговор се може разумјети и као физичко помјерање стијене (Речник МС, 2007, р. 236). Коначно, морамо имати на уму и значај енциклопедијског знања. Несумњиво, наведена шала изгубила би комична својства уколико декодер не би био упознат са природом посла којом су богови казнили Сизифа.

Колокације. Ова врста фразеологизама описује се као двочлани, дифузни и композитивни спој који карактерише могућа или минимална замјењивост, те слаба постојаност и прозирност (Прћић, 1997, р. 115–123). Лексемска колокабилност (њихова способност уланчавања) првенствено зависи од семантичких фактора који укључују бар једно заједничко компатибилно дијагностичко обиљежје двије лексеме (Исто, р. 117). Погледајмо како се особености ових нешто „слабијих“ фразеологизама, првенствено законитости компатибилности и непрозирности, крше у циљу стварања хумора:

(12) „Конобару, да ли је супа *на менију*?“

„Не, госпођо. Све сам обрисао.“ <http://www.youtube.com/watch?v=i3Yxn2s8r-4>¹¹

(13) Оригиначне Лалине изјаве код доктора: Имам *тужне болове* изнад левог јајета. (Вуковић, 2006, р. 141)

⁹ S: What did the bald man say when he got a comb for his birthday?
A: Thanks! I'll never *part with it!* <http://thenextweb.com/shareables/2009/10/17/376-oneliners-internet/>

¹⁰ “[...] to give something to someone else, especially when you do not want to” (CD, 2008, р. 1035).

¹¹ Waiter, is there any soup *on the menu*? No madam. I have wiped it all off. <http://www.youtube.com/watch?v=i3Yxn2s8r-4>

У примјеру (12) муштерију интересује да ли је могуће наручити супу у том угоститељском објекту. Дословно тумачећи конституенте колокације, конобар долази до закључка како се гост распитује за остатке супе на листи хране и пића. Са друге стране, често се дешава да долази до уланчавања лексема са инкомпатибилним дијагностичким обиљежјима (Исто, р. 117–118). Као резултат тога стварају се немогуће, али шаљиве колокације услед непоштовања закона семантичке спојивости. Колокат *тужан* компатибилан је са именицама живот, поглед, осмијех, глас, вијест, прича, просјак или, рецимо, призор (Речник МС, 2007, р. 1349). То значи да широка лексемска валентност пријева *тужан* ипак не укључује именицу *бол*.

Идиоми. Као најбројнији тип вишечланих лексичких јединица у корпусу (36,66% енглеских примјера, односно 58,49% српских из категорије синтагматских односа), идиоми заслужују опширнију анализу. То су јединице којима је својствена немогућа замјењивост, те релативно висока постојаност и непрозирност (Прћић, 1997, р. 129). У одјелцима који слиједе показаћемо како се идиоматизација (непрозирност), као главно семантичко својство ових прототипских фразеологизама, крши ради изазивања хумора.

Устаљене фразе. Идиоми-пословице и идиоми-поређења представљају прототипско остварење идиома. Напомињемо, овај потоњи тип устаљених израза, не увијек транспарентних и у језику укоријењених, требало би разликовати од креативних, слободних поређења.

(14) Џими: „Шта имаш у тој торби?“

Тими: „Зоб. То је рођендански поклон за мог ујака.“

Тими: „Зашто зоб?“

Тими: „Зато што моја мајка каже да он *једе као коњ!*“ (Шалц, 2004б, р. 17)¹²

(15) – Кад је саграђен Рим? – пита професор на часу историје.

– По дану – одговори Мујица.

– Одакле ти таква глупост? – зачуди се професор.

– Па ви увијек кажете да *Рим није настао преко ноћи*. (Плаћац, 2002, р. 151–152)

Идиоми-поређења су, као што то Мун истиче, „метафоре које се односе на животиње [коњ у нашем случају], денотативно и конотативно означавајући претпостављене [обично непожељне] одлике или квалитете [апетит] који се онда примјењују на људе и људске ситуације“ (1998, р.

¹² Jimmy: What have you got in that bag?

Timmy: Oats. It's a birthday present for my uncle.

Timmy: Why oats?

Timmy: Because my mother says he *eats like a horse!* (Schultz, 2004b, p. 17)

196).¹³ Тимијева мајка је жељела да нагласи како његов ујак једе пуно, а не да користи храну својствену овим копитарима. Исто тако, да би објаснио својим ученицима како се добри резултати постижу само великим, непрекидним радом, професор употребљава наведену пословицу. Након Мујичиног композитивног (буквалног) тумачења, идиом *Рим није настао преко ноћи* своди се на ниво реченице јер долази до нарушавања његове садржинске идиоматизације.

Остали идиоматски облици. У ову категорију убрајамо све остале облике идиома који, наравно, не укључују пословице и поређења.

(16) С: „Шта је једна риба рекла другој риби након што је упецана?“

А: „Тако ти и треба када не *држиш језик за зубима / када не држиш уста затвореним.*“ (Шалц, 2004а, р. 23)¹⁴

(17) Дошла Соса из села, а Лала све око ње – ‘тео би, а Соса ништа – ладна ко [*sic!*] шприцер и све га нешто чудњикаво загледа.

– Та *који ти је* вечерас? – љутило ће Лала.

– Трећи – искрено ће Соса. (Вуковић, 2006, р. 100)

Када желимо да неко држи језик за зубима, онда ћемо употријебити фразеологизам из примјера (16). Ипак, дословним тумачењем долазимо до слободне синтаксичке комбинације са идентичним члановима. Таква комбинација могла би се парафразирати као *физички држати уста затвореним*. Могућност двојног тумачења издвојеног израза ствара двосмисленост, а она, опет, хумор. Жаргонски фразеологизми су итекако учестали у српском корпусу, што се не би могло рећи за енглески језик, гдје није пронађен ниједан примјер. Наиме, фразеологизам *Који ти је?* жаргонски се користи у значењу „Шта ти је?“ (Андрић, 2005, р. 114). Очигледно, Соса то не зна, па такву конструкцију схвата као питање о броју партнера које је имала тог дана.

Слиједи нумерички приказ података добијених на основу спроведеног истраживања свих механизма лексичког хумора (Табела 1.). Нудимо цјелокупни табеларни приказ како бисмо вјеродостојније приказали позицију и значај вишезначности и синтагматских лексичких односа као механизма вербалног језичког хумора на нивоу лексеме, али и улогу двосмислености у језичком хумору.

¹³ “[...] metaphors which refer to animals, denoting and connoting supposed characteristics or qualities which are then applied to people and human situations” (Moon, 1998, p.196).

¹⁴ S: What did one fish say to another fish after it was hooked?

A: That’s what you get for not *keeping your mouth shut*. (Schultz, 2004a, p. 23)

Табела 1. Преглед бројчаног и процентуалног удјела лексичких извора хумора у енглеском и српском језику

ЛЕКСИЧКИ МЕХАНИЗМИ	КОНТРАСТИРАНИ ЈЕЗИК			
	Енглески језик		Српски језик	
	п	%	п	%
I Полисемија	71	23,66	90	28,03
А. Полисемија семантичких лексема	56	78,87	66	73,33
Б. Полисемија функцијских лексема	7	9,85	24	36,36
В. Граматикална полисемија	8	11,26	–	–
II Парадигматски лексички односи	81	27,00	69	21,49
А. Садржински односи	11	13,58	18	26,08
1. Синонимија	7	63,63	5	27,77
2. Антонимија	–	–	6	33,33
3. Хипонимија	4	36,36	7	38,88
а. Меронимија и таксономија	4	100	3	42,85
б. Синонимност хипонима и хиперонима	–	–	4	57,14
Б. Формални односи	15	18,51	14	20,28
1. Римотворност	8	53,33	8	57,14
2. Морфолошко-семантичке групе	7	46,66	6	42,85
В. Садржинско-формални односи	55	67,90	37	53,62
1. Паронимија	10	18,18	13	35,13
а. Унутарјезичка паронимија	6	60,00	7	53,84
б. Међујезичка паронимија	–	–	3	23,07
в. Међујезичка интерференција	4	40,00	3	23,07
2. Хомонимија	45	81,81	24	64,86
а. Потпуна хомонимија	6	13,33	3	12,50
б. Дјелимична хомонимија	39	86,66	21	87,50
1) Хомофонија	18	46,15	–	–
2) Хомографија	11	28,20	10	47,61
3) Хомоформија	4	10,25	2	9,52
4) Хомоморфија	6	15,38	9	42,85
III Синтагматски лексички односи	60	20,00	53	16,51
А. Терминолошке синтагме	21	35,00	7	13,20
Б. Фразални глаголи	10	16,66	4	7,54
В. Колокације	7	11,66	11	20,75
Г. Идиоми	22	36,66	31	58,49
1. Усталене фразе	5	22,72	4	12,90
2. Остали идиоматски облици	17	77,27	27	87,09
IV Логичке неправилности	16	5,33	18	5,60
А. Сукоб значења	13	81,25	12	66,66
Б. Аномална значења	1	6,25	2	11,11
В. Таутологија	2	12,50	4	22,22
V Стилске фигуре	49	16,33	50	15,57
А. Алузije	26	53,06	27	54,00

ЛЕКСИЧКИ МЕХАНИЗМИ	КОНТРАСТИРАНИ ЈЕЗИК			
	Енглески језик		Српски језик	
	п	%	п	%
1. Неизмијењене алузије	2	7,69	5	18,51
2. Измијењене алузије	24	92,30	22	81,48
а. Супституција	22	91,66	17	77,27
1) Супституција унутар вишечланих јединица	11	50,00	5	29,41
2) Остали облици супституције	11	50,00	12	70,58
б. Додавање	2	8,33	–	–
в. Инверзија	–	–	5	22,72
Б. Поређење	2	4,08	2	4,00
В. Антиметабола	3	6,12	2	4,00
Г. Парадокс	10	20,40	5	10,00
Д. Оксиморон	–	–	3	6,00
Ђ. Перифраза	2	4,08	2	4,00
Е. Лигота	2	4,08	2	4,00
Ж. Иронија	2	4,08	3	6,00
З. Еуфемизам	2	4,08	2	4,00
И. Хипербола	–	–	2	4,00
VI Погрешна аналогија	7	2,33	12	3,73
VII Семантички садржај лексеме непознат	5	1,66	12	3,73
VIII Вишеструка двосмисленост	11	3,66	17	5,29
УКУПНО:	300	100	321	100

Дискусија

Контрастивним проучавањем примјера шала енглеског и српског језика сачинили смо систематски преглед механизма полисемије и синтагматских лексичких односа као извора хумора. Дошли смо и до неколико занимљивих закључака.

Можда се не смијемо истим видовима стварности, али свакако користимо сличне језичке појаве како бисмо изазвали хумор. Када су механизми вишезначности и синтагматских односа у питању, видјели смо да оба језика користе мање-више исте језичке потенцијале. Скоро све основне категорије, њих шест од укупно седам, примјерима су илустроване у оба језика, тако да имамо поклапање од 86%. Овакве бројчане односе оправдава универзалност феномена полисемије и синтагматских односа. Наиме, појаве попут фразних глагола, колокација, идиома или, рецимо, семантичке сродности различитих значења лексеме својствене су свим језицима свијета и начини њиховог функционисања су у суштини исти. Ове

језичке феномене налазимо у оба језика, иако термилошки неусклађене. С обзиром на аналитичку, односно синтетичку природу истраживаних језика, проценат размимоилажења два језика заиста није велики. То и даље не значи да се одређени механизми не користе као извор хумора у датом језику, већ да једноставно нису пронађени. Узрок овоме требало би тражити у њиховој неучесталости или случајном избору примјера. Ипак, чињеница да категорија граматикалне полисемије није остварена у језику Б последица је различите класификације контрастираних језика у лингвистичкој типологији. Наиме, промјена граматичке врсте ријечи без промјене облика тешко се остварује у словенским језицима, док је у аналитичким језицима продуктиван механизам. Даље, могли бисмо говорити и о свеобухватности вербалног језичког хумора на лексичком нивоу, ако узмемо у обзир доказану универзалну природу два доминантна механизма његовог остваривања. Ипак, без цјелокупне анализе свих механизма не можемо говорити о таквој врсти свеобухватности.

Затим, са удјелом од укупно 43,66% у енглеском корпусу и 44,54% у српском, истраживани механизми најбројније су категорије у оба језика. Тиме се уједно потврђује кључна улога коју има двосмисленост у језичком хумору на лексичком нивоу будући да се полисемија и синтагматски лексички односи ослањају на овај феномен као окидач хумора. Вишезначност чини 23,66% енглеског (тима је друга категорија по заступљености примјера), односно 28,03% српског корпуса (што је чини доминантном категоријом у српским примјерима). Овакав процентуални удио не изненађује пошто језици обилују полисемичним вокабуларом који може створити готово бесконачан број комичних подударана значењских варијанти једне лексеме. Исто тако, као што смо и илустровали, безброј је начина на који се законитости компатибилности и непрозирности, као главне одлике синтагматских лексичких односа свих језика, могу кршити у циљу постизања хумора. Стога и не чуди податак да ови односи чине 20% енглеског, односно 16.51% српског корпуса.

Закључна разматрања

Контрастивном анализом корпуса закључено је да не долази до значајнијих размимоилажења два језика када су механизми полисемије и синтагматских лексичких односа у питању. Наиме, 86% пронађених поткатегија остварено је у оба језика усљед универзалне природе истраживаних језичких феномена. Типолошка разнородност језика, као и избор корпуса, довели су до 14% поткатегија које нису остварене у једном од језика. Полисемија и синтагматски лексички односи чине 43,66% енглеског, односно 44,54% српског корпуса, што их чини доминантним

категоријама. Према томе, двосмисленост има кључну улогу у језичком хумору на лексичком нивоу јер механизми полисемије и синтагматских односа користе феномен двосмислености као главни окидач хумора.

Шале не само да су одличан алат за описивање помало нејасног, али свим људима својственог, феномена хумора већ се могу успјешно користити у настави страних језика. Као и други видови хумора, регулишу духовну равнотежу и повећавају наше умне капацитете. Широм анализом и других извора вербалног хумора на нивоу лексеме, аутор је закључио да постоје случајеви када није баш најјасније која од више уплетених структуралних јединица доминантно учествује у стварању хумора. Мјерила за разврставање таквих шала у одређене подтипове језичког хумора могла би бити предочена у неком наредном истраживању. Такође, занимљиво би било позабавити се и психолингвистичким и социолингвистичким аспектима хумора. Стога, феномен хумора биће све привлачнија тема научног истраживања у наредном периоду.

Извори

Božić, M. (2001). *Vicevi: best of*. Rijeka: Naklada Uliks.

Vuković, N. (2006). *NAJ vicevi: Crnogorci i Lale*. Beograd: SIA „Zlaja“.

Planjac, H.B. (2002). *Bosanski vicevi* (3. izd.). Bobare–Tešanj: Izdavačko-grafička kuća

PLANJAX.

Schultz, S. (2004a). *Make me laugh: game-day gigglers: winning jokes to score some laughs*. Minneapolis: Carolrhoda Books, Inc..

Schultz, S. (2004b). *Make me laugh: don't kid yourself: relatively great (family) jokes*. Minneapolis: Carolrhoda Books, Inc.

Литература

Андрић, Д. (2005). *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза: друго, знатно допуњено издање* (2. изд.). Београд: Zepter Book World/ Драгослав Андрић.

Attardo, S. (1994). *Linguistic theories of humor*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.

Bilbija, S. (2001). *Introducing semantics*. Komunikološki fakultet Banja Luka.

Bugarski, R. (2003). *Uvod u opštu lingvistiku* (4. izd.). Beograd: Čikoja štampa/ XX vek.

- Dalzell, T. & Victor, T. (2007). *The concise new Partridge dictionary of slang and unconventional English*. London and New York: Routledge (Taylor & Francis Group).
- Драгићевић, Р. (2010). *Лексикологија српског језика* (2. изд.). Београд: Завод за уџбенике.
- Ermida, I. (2008). *The language of comic narratives: humor construction in short stories*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- Lew, R. (1996). *An ambiguity-based theory of the linguistic verbal joke in English: a thesis Submitted to the faculty of Adam Mickiewicz University in partial fulfillment for the requirements for the degree of Doctor of Philosophy*. (PhD thesis). Retrieved from https://works.bepress.com/robert_lew/24/
- Матица српска. (2007). *Речник српскога језика*. Нови Сад: Аутор.
- Moon, R. (1998). *Fixed expressions and idioms in English: a corpus-based approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ross, A. (2005). *The language of humor* (2nd ed.). London and New York: Routledge (Taylor & Francis Group).
- Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (1995). *Граматика српскога језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе* (4. изд.). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Huddleston, R. (1988). *English grammar: An outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cambridge advanced learner's dictionary* (3rd ed.). (2008). Cambridge: Cambridge University Press.
- Šipka, D. (1998). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica Srpska (odjeljenje za književnost i jezik).

Svetlana S. Vuksanović

POLISEMY AND SYNTAGMATIC LEXICAL RELATIONS AS SOURCE OF VERBAL LINGUISTIC HUMOUR IN ENGLISH AND SERBIAN LANGUAGE

Summary

This paper is concerned with polysemy and syntagmatic lexical relations as the sources of humour within the scope of the verbal linguistic jokes. The comparative method as well as the subjective contrastive analysis technique were employed with the aim of carrying out the systematic survey and analysis of English and Serbian jokes in which polysemy and syntagmatic lexical relations are the sources of verbal linguistic humour. Comparing the data obtained by the numerical analysis of both English and Serbian corpus, an attempt at detecting the degree of divergence between the two contrasted languages when these mechanisms are concerned is made. This interlingual contrastive study was accomplished by an arbitrary selection of written jokes derived from Serbo-Croatian and British or American English-speaking countries respectively. Both the Serbian and English language use almost the same mechanisms of polysemy and syntagmatic lexical relations. It is concluded that 85.71% of all subcategories of the above-mentioned phenomena are realised in both languages, of course, owing to the universal nature of these phenomena itself. Phrasal verbs, collocations, idioms, or the association of one lexeme with two or more distinct, but semantically related, meanings are language phenomena existing in all world languages. This fact can also lead to the conclusion that the nature of verbal linguistic humour at lexeme level is universal, at least when polysemy and syntagmatic lexical relations are concerned. The typological differences between two contrasted languages as well as an arbitrary selection of material gave rise to only 14.28% of subcategories that were not realised in one of the languages. Furthermore, polysemy and syntagmatic lexical relations are very productive categories in both languages, taking into consideration that they make 43.66% of English and 44.54% of Serbian corpus respectively (polysemy makes 23.66% of English and 28.03% of Serbian corpus while syntagmatic lexical relations make 20% of English and 16.51% of Serbian corpus respectively). By means of this, the key role that ambiguity plays in the linguistic humour at lexeme level is irrefutably demonstrated, owing to the fact that polysemy and syntagmatic lexical relations use ambiguity as a trigger of humour.